
XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos masonų muzikos kultūra

Laima Kiauleikytė

*Kultūros ir meno institutas,
Tilto 4, 2001 Vilnius, Lietuva*

Naudojant aprašomąjį bei lyginimo metodus apžvelgiami vyraujantys XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos masonų muzikos kultūros istorijos epizodai. Publikacijos tikslas – konstatuoti bei įvertinti vietinius šio svetur plačiai tyrinėto reiškinio ypatumus. Straipsnį rengiant daugiausia pasiremta Vilniaus rankraštyuose saugoma dokumentine medžiaga.

Masonams svarbų muzikavimo klausimą savo darbuose tradiciškai liečia absoliuti dauguma masonybės tyrinėtojų. Masonų muzikos kūrybai, estetikai, muzikavimo tradicijoms skirti reikšmingi muzikologų masonų P. Nettlio, R. Cotte veikalai. Lietuvos masonų sąjūdžio faktai minimi Lenkijos bei Rytų Prūsijos masonybės istorikų, tarp kurių šia prasme iškiliausias – St. Małachowski-Łempickis, nuodugniai pažinęs prieškarį Vilniaus masoniką. XVIII–XIX a. Lietuvos masonų muzikavimą aptarė ir įvairius švietėjiškosios kultūros reiškinius tyrę lietuvių istorikai bei dailėtyrininkai.

Raktažodžiai: Lietuva, XVIII–XIX a. sandūra, masonai, muzika, Švietimas

---

XVIII–XIX a. Lietuvos muzikos kultūros įvairiapusiškumo svarus įrodymas, iš dalies patvirtinantis švietimo idealų įsigalėjimą bei reikšmingumą to meto Lietuvos žmonių protuose ir mene, yra masonų muzikos kultūra. Nepaisant išskirtinai gausios literatūros masonų sąjūdžio istorijos klausimais, masonybės ir muzikos santykis lieka kontroversiškas, racionaliam, išsamiam aiškinimui ne itin parankus reiškinys.

Gyvuoja daugybė masonybės ištakų teorijų. Įtikimiausia jų – simbolinė viduramžiais Vakarų Europoje gotikines katedras stačiusių meistrų profesinių paslapčių saugojimo tąsa. Pasaulyje taip pat žinoma daug tarpusavyje gana ženkliai besiskiriančių masonų ideologijos atmainų, tačiau XVIII–XIX a. Lietuvoje buvo susiformavusios europiečiams labiausiai įprastos masonybės formos. Tai vadinamoji simbolinė šv. Jono (pirmų trijų pakopų – Mokinio, Pameistrio, Meistro) masonybė bei Škotų ritualo, arba kapitulos (ketvirtos–septintos pakopų – Išrinktojo kavaleriaus (riterio), šv. Andriejaus globojamo Škotų kavaleriaus, Rytų kavaleriaus, Rožės Kryžiaus kavaleriaus) masonybė. Visus šiuos lygmenis koordinavo Didieji Rytai – grupė masonijos išrinktųjų (Lietuvoje – 1784 m. įsteigti Lenkijos Karalystės bei LDK Didieji Rytai). Keliskart per mėnesį ir masoniškų švenčių progomis rengtuose ložių posėdžiuose aktyviai muzikuota.

XVIII–XIX a. sandūroje (nuo pirmųjų LDK masonų ložių įsikūrimo apie 1770 m. iki masonybės

draudimo 1822 m. su keletu metų politinių negandų pertrauka po 1794 m.) Lietuvos masonybė išgyveno pakilimą. Amžininkų liudijimu, „Salomono šventyklos klesti, masonų darbai žmonėms neša taiką, laimę ir sėkmę. Šis pasigėrėtinas vaizdinys jau kuris laikas palaima glosto mirtingųjų širdis“¹. „Švietimo amžiuje, klestinčių mokslų mieste“² Vilniuje, kai Lietuvoje „ilgai puoselėta Apšvieta patyrė sparčią pažangą“³, tarpo savita masonų muzikos kultūra. Mažoje Lietuvoje, kurios nepalietė carų draudimai, masonų muzikavimo tradicijos sėkmingai puoselėtos visą XIX a.

Masonų muzikos kultūra Lietuvoje buvo plėtojama daugmaž tokia pat vaga kaip ir Vakarų Europoje – XVIII a. vyravo chorinė *a cappella* daina, vėliau madinga tapo ložėse įsirengti klavišinius instrumentus, pajvairinusius muzikavimo galimybes, suskambo ir instrumentinė muzika. XVIII a. II pusėje jau porą amžių gyvavusioms masonybės bei masoniško muzikavimo tradicijoms itin aktuali tapo tuo metu Europos šalių kultūros plėtotę lėmusi švietimo ideologijos bei klasicizmo estetikos įtaka.

Brolijos principai itin atitiko švietimo ideologijos teiginius – masonas pats siekė tobulėti, ugdė kitus. Prancūzų tradicija teigia, jog masonystė tėra filantropijos institucija, vienijama etinių taisyklių bei siekianti įgyvendinti atitinkamą visuomeninio gyvenimo idealą⁴. Pirmoji masono pareiga – veikli artimo meilė⁵. Masonas „keliautoją priglaudžia, nelaimėlių gelbsti“⁶.

Lietuvos masonai itin nuosekliai paisė klasikinių masoniškų nuostatų – jų veiklai būdingas visokeriopas tolerantiškumas, kosmopolitiškumas, konfesinis indiferentiškumas, aktyvi švietimo idėjų plėtotė, labdaros ir dorovės sklaida. Šiuos principus išpažinusią masonybės kryptį, itin artimą Lietuvos masonams, Mykolas Römeris (1880–1945) vėliau pavadino humanitarine masonybe, o jos objektu laikė „Tiesos ieškojimą, Doros studijavimą, Solidarumo praktiką“⁷.

XVIII a. vyravusios švietimo ideologijos ir masonybės sąsaja itin ženkliai būtent Lietuvos kultūroje. Žinoma, jog Lietuvos masonai buvo daugelio pažangių, švietėjiškų socialinių bei politinių iniciacijų šalininkai⁸. Tačiau iš išlikusių dokumentų taip pat matyti, jog didžiausi šios kadaise nepaprastai įtakingos organizacijos nuopelnai – idėjų sferos plėtotė, minties ekvilibristika, filosofavimas, taip pat unikalių ritualo tradicijų puoselėjimas.

Adomas Mickevičius (1798–1855), kurį laiką domėjęsis masonų idėjomis, vėliau jų atsisakė – mat jos esą paremtos „vien formomis“⁹. Ta pati mintis daug kartų aptinkama XVIII–XIX a. masonybę tiriančioje literatūroje. Apie simbolinės masonystės tradicijas, pavyzdžiui, sakoma, jog „paslaptys glūdi daugiau ar mažiau simbolinėse masonybės formose, o jų aiškinimas masonų ordinui mažai teturėtų rūpėti“¹⁰. Taigi formos masonams neretai svarbesnės už turinį ir muzika čia nepaprastai reikšminga. Apžvelgę ne organizacinę, o individualią masonų veiklą, pamatysime taip pat stebėtinų profesinės atlikėjiškosios bei kūrybinės veiklos pasiekimų, atskleidžiančių tikrąją masonų priesakų poveikio jėgą: „Masono šviesa turinti reikštis jo darbais“¹¹. Visais gyvavimo laikais organizacijoje nemaža šitai įrodžiusių žymių muzikų¹². Nors tarp Lietuvos masonų – tik nedidelė dalis kūrybinių profesijų atstovų, vis dėlto, lyginant Mažosios Lietuvos, Lenkijos bei Lietuvos masonų ložių sąrašus, muzikų pastarosiose stebėtinai daug. Tai įsidėmėtinas Lietuvos masonijos socialinio tolerantiškumo, šviesuoliškumo įrodymas.

Masonai muzikai, kaip ir tapytojais, skulptoriais, literatai, buvo priskiriami „talentingųjų brolių“ kategorijai. Sakyta, jog jie tarnauja ložei savo talentu arba bent jau tikėtasi tokios tarnystės. Šie broliai galėjo būti eventualiai arba visam laikui atleisti nuo privalomų mokesčių¹³. Ložėje muzikavimui vadovavę masonai vadinti „Harmonijos broliais“. Lietuvos ložių praktikoje tai dažniausiai muzikai atlikėjai, instrumentiniu pritarimu talkininkavę masoniškoms choro bei solo dainoms, ansambliams, ritualo eigai. Harmonijos brolių vyresnysis vadintas Harmonijos, arba Muzikos vadovu, direktoriumi. Neoficialiais Harmonijos broliais neretai tapdavo ne muzikai profesionalai, o brolijos nariai mėgėjai. Reikšmingai muzikavo dauguma žinomų LDK bei Mažosios Lietuvos masonų ložių.

Vien **Vilniuje** XVIII–XIX a. sandūroje gyvavo per dešimtį ložių. Žymiausia bei aktyviausia – „Uolusis lietuvis“ („le Lithuanien zelė“, „Gorliwy Litwin“), veikusi 1780–1812, 1816–1821 m., bei jos atšaka „Reformuotasis Uolusis lietuvis“ („Gorliwy Litwin Reformacyjny“) (1818). Daug transformacijų patyrusi „Gerojo ganytojo“ („Bon Pasteur“, „Dobry Pasterz“) (1773, 1778) ložė, 1780 m. skilusi į tris veiklias – prancūzišką „Gerojo ganytojo“, vokišką „Išminties šventovės“ bei minėtą „Uoliojo lietuvių“ – ložes, taip pat vėlesnė vokiška ložės atmaina „Zum Guten Hirten“ (1817–1821). Ankstyva „Išminties šventovė“ („Zum Tempel der Weisheit“, „Temple de la Sagesse“, „Kościół Mądrości“) (1780–1788) bei Lietuvos masonybės ištakose gyvavusi „Šv. Karolio riterių“ komandorija (padalinys) („Les Chevaliers de St. Charles“, „Rycerze Śgo Karola“) (1776–1778) vėliau nebeatnaujintos. Ne mažiau reikšmingos: „Sokrato mokykla“ („Szkoła Sokratesa“) (1818–1821), rusų ložė „Slavų erelis“ („Slovianskij Oriol“) (1819–1821), adopcinė (moterų) ložė „Tobula ištikimybė“ („Fidelité Parfaite“, „Doskonała Wierność“) (1781), Škotų kapitulos žemesniųjų (IV, V) pakopų ložė „Dorybės sergėtojai“ (Capitulum Vilnensis Cultorum Virtutis, „Czciociele Cnoty“) (1814–1820) bei aukščiausių pakopų (VI, VII) „Vainikuotasis pastovumas“ („Stalosc Uwieńczona“) (1817–1820), taip pat daugelį LDK ložių atstovų vienijusi keliskart pertvarkyta Lietuvos provincijos (iki 1816 m. – tiesiog vadovaujančioji) ložė „Tobula vienybė“ („Union parfaite de Lithuanie“, „Doskonała Jedność“) (1781, 1810–1812, 1816–1821). Veikė taip pat rusų karininkų ir kitos mažiau reikšmingos ložės.

Išskirtina gausi muzikų **Raseinių** „Palemono“ (1817–1820) ložė. Lietuvoje taip pat gyvavo masonybės plitimo tendencija: 1821 m. įsteigta neilgai veikusi **Ukmergės** „Dorovės triumfo“ („Triumf Cnoty“) ložė, 1817 m. lapkričio 31 d. Škotų kapitulos ložės „Dorovės sergėtojai“ protokoluose minima, jog į ložę priimtas brolis baronas Theodoras von Roppas, buvęs Vilniaus gubernijos maršalas, yra sumanęs steigti ložę Biržuose¹⁴. Dar XVIII a. viduryje buvo steigiamos ložės **Balstogėje**, kurių žymiausia „Aukso žiedas“ („L'Anneau d'Or“, „Złoty Pierścień“) (1770, 1818) buvo viena ankstyviausių LDK teritorijoje.

Į lietuviškų ložių sąrašą patenka ir kitų LDK miestų masonų sambūriai: prancūziška **Gardino** ložė „Laimingas išsilaisvinimas“ („L'heureuse Délivrance“, „Die glückliche Befreiung“, „Szczęśliwe Oswobodzenie“) (1781) bei „Žmonijos bičiuliai“ („Die Freunde der Menschheit“, „Przyjaciele Ludzkości“) (1817), **Minsko** „Šiaurės fake-las“ („Pochodnia Pólnocna“) (1816–1821), „Šiaurės šventovė“ („Świątynia Pólnocy“) (1820) bei Škotų žemesnioji „Taboro kalnas“ („Góra Tabor“) (1818), **Naugarduko** „Devė Ceres“ („Bogini Ceres“) (1816–1817), 1817 m. perorganizuota į „Vienybės mazgą“ („Węzel Jedności“) (1817–1821), **Nesvyžiaus** „Laimingas išsilaisvinimas“ („Die glückliche Befreiung“, „Szczęśliwe Oswobodzenie“) (1784, 1810–1821), Škotų žemesnioji „Taikos šventovė“ („Temple de la Paix“, „Świątynia Pokoju“) (1818–1821) bei **Slucko** ložė „Vladislovas Jogaila“ („Władysław Jagiełło“) (1819–1821)¹⁵.

Iš „Uoliųjų lietuvių“ atskirai paminėtinas Lietuvos provincijos ložės „Tobula vienybė“ Harmonijos vadovas (1819–1820) bei 1816–1821 m. „Uoliojo lietuvių“ narys Meistras Antonis Sokulskis (1776–1841) – kompozitorius, pedagogas

bei smuikdirbys. Buvo anuomet populiarų, kasmet Vilniaus arkikatedroje atliekamų „Lamentacijų...“ („Lamentacje wielkotygodniowe“), Stanisławui Moniuszkai (1819–1872) dedikuotos Fugos vargonams (Fuga per organo) bei populiarios masoniškos dainos (1819 m.), kuriai vėliau, filaretų laikais, pritaikytas A. Mickevičiaus tekstas „Džiaugsmu spindi akys“ („Hey radością oczy błysną“), autorius, taip pat talkininkavo J. D. Hollandui rašant iš dalies masonų išpopuliarintą muzikos teorijos vadovėlį („Traktat akademicki o prawdziwej sztuce muzyki...“, 1806)¹⁶.

1817–1821 m. „Uoliojo lietuvio“ nariu Meistru buvo Vilniaus arkikatedros orkestro muzikas, vadovas bei kompozitorius Wincentas Borowski (1772–1850). 1819–1822 m. jis griežė kvartete (antruoju smuiku ir altu) muzikos bei poezijos vakaruose, kuriuose dalyvavo ir A. Mickevičius. Griežė ir tradiciniuose pirmadieniniuose kvartetų vakaruose Bazilijonų vienuolyne, taip pat teikdavo smuiko pamokas¹⁷. Nuolat tobulino profesinį meistriškumą – Zavadskių knygyne buvo įsigijęs P. M. F. Baillot (1771–1842), C. Czerny (1791–1857), J. Maysederio (1789–1863) natas¹⁸.

Profesionalumu pasižymėjo Godlevo (Fredos, Marijampolės pav.) grafo Józefo Godlewskio (1773–1867) trisdešimt dviejų muzikų orkestro kapelmeisteris bei koncertuojantis smuikininkas Feliksas Biały (1788– po 1857). Apie XIX a. vidurį jis persikėlė į Sankt Petersburgą, kur garsėjo smuikininko veikla¹⁹. 1817, 1830 m. F. Biały su didžiausiu pasisekimu koncertavo Vilniuje²⁰. Pastarojo koncerto lėšas, kaip derėjo masonui, skyrė labdarai. 1818–1821 m. buvo „Uoliojo lietuvio“ narys Pameistrs.

Prieš pat vilniečių ložių gyvavimo pabaigą į „Uoliųjų lietuvių“ gretas priimamas Adamas Kamiński (1767–1856), 1797–1840 m. Vilniaus teatro vokalistas, korepetitorius bei dirigentas²¹, Vilniaus masonams žinomos „Giesmės...“ („Śpiew na cześć Najwyższego Światów Budownika“) ir kitų proginių kūrinių autorius²².

Originali asmenybė tarp Vilniaus masonų – Luigi Tarkwinio (Ludwik Tarkwin), italas tenoras (sopranas), Neapolio konservatorijos auklėtinis, amžiaus pradžioje koncertavęs Vakarų Europoje, 1809–1816 m. keliskart pasirodęs ir Vilniuje (1810 – Kazino, 1816 – Müllerių salėse). Buvo aukščiausio Škotų kapitulos lygmens masonas, Rožės kryžiaus riteris (Rosencreutzeris), 1816–1821 m. „Uoliojo lietuvio“ narys, taip pat Varšuvos „Šiaurės skydo“ („Bouclier du Nord“) garbės narys (iki 1816 m. veikiančias). 1817–1818 m. ilgesniam laikui buvo išvykęs iš Lietuvos²³.

„Uoliojo lietuvio“ ložei taip pat priklausė atlikėjas ir kompozitorius Piotras Sokolowski (Meistras, 1817–1821), muzikas Michałs Tuczyński (Pameistrs, 1817–1821), šokių mokytojas, mergaičių pensiono Vilniuje savininkas Xawerys Deybellis (g. 1786) (1816–1821). „Uoliųjų lietuvių“ gretose taip pat itin daug žymių Vilniaus dailininkų, architektų, aktorių, Vilniaus universiteto profesūros. Atskirai paminėtini dramos aktoriai Harmonijos broliai Franciszekas Anczykas (von Anschütz, 1780–1855), ložės Harmonijos vadovo padėjėjas (Meistras, 1817–1821), tuo pat metu „Sokrato mokyklos“ (1820) bei „Gerojo ganytojo“ (1821) garbės narys, ir Janas Szymkayło (Meistras, 1818–1820), taip pat „Gerojo ganytojo“ garbės narys²⁴.

Ložė „Zum Guten Hirten“ (1817–1821) atskiro Harmonijos meistro neturėjo, tačiau jai priklausė keletas itin žymių muzikų. Kompozitorius, Vilniaus universiteto pro-

fesorius Johannesas Davidas Hollandas (1745–1827), masonas dar Hamburge, 1812–1817 m. buvo Vilniaus „Uoliojo lietuvio“ ložės Meistro pakopos brolis, 1817–1821 m. „Gerojo ganytojo“ ložės Teisėjas. Vilniuje įsikūrus 1814–1821 m. veikusiai Škotų kapitulos „Dorybės sergėtojų“ ložei, 1818 m. spalio 9 d. balsavimu ne be kliūčių buvo renkamas ketvirtos pakopos masonu, Išrinktuoju riteriu. Tačiau liko „Uoliojo lietuvio“ garbės nariu ir „Gerojo ganytojo“ aktyviu veikiančiuoju nariu²⁵.

Teisėjas sprendavo ložės viduje kylančias konfliktnes situacijas ir aiškinosi masonų teisių bei priedermių vykdymo reikalus. Ložės Teisėjas neteisėdavo, vien pateikdavo nuosprendžio projektą, kurį vėliau svarstė ložės brolija. Jo nuomonę galėjo paneigti tik ložės Katedros Meistras²⁶. Teisėjas priklausė pirmajai simbolinės masonystės tarnautojų kategorijai, Harmonijos vadovas – antrajai. Tad būdamas „Gerojo ganytojo“ ložės Teisėju, J. D. Hollandas vargu ar itin daug dėmesio skyrė muzikai²⁷.

Reikšminga „Gerojo ganytojo“ muzikinė personalija – garsiojo Mauro Giuliani (1781–1828) sūnus Michele Giuliani (1801–1867). Gitaristas bei dainininkas, amžiaus pradžioje gastroliavęs Lenkijos miestuose ir Vilniuje (1820–1821), 1821 m. tapo Vilniaus ložės „Zum Guten Hirten“ nariu. Muzikavo taip pat ložės susirinkimuose. 1820 m. su žymiu pianistu Wilhelmu Würfelium (1790–1832) bei 1814–1822 m. Lietuvoje gyvenusiu garsiojo smuikininko P. Baillot mokiniu ispanu Pietro Escudero (m. 1868) surengė bendrą koncertą²⁸. W. Würfelis bei P. Escudero buvo susiję su kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) šeima, griežė su kunigaikščiu ansambliuose. 1821 m. M. Giuliani koncerte Vilniuje, be P. Escudero ir solisčių Kozłowskos bei Balbiani, dalyvavo ir masonas, Vilniaus ložės „Zum Guten Hirten“ garbės narys Meistras (1821 m.) Carlas Eisrichas.

Tarp daugelio „Gerajam ganytojui“ priklaususių humanitarų – dailininkų, meno prekeivių, juvelyrų – paminėtinas spaustuvininkas Juozapas Zavadskis (1781–1838), 1818–1821 m. ložės narys bei pagalbininkas, tuo pat metu keletą kitų LDK miestų bei Vilniaus ložių garbės narys.

Vilniaus „Sokrato mokyklos“ ložės Harmonijos meistras 1819–1820 m. buvo iš Lietuvos kilęs Józefas Poznański, ėjęs dar ir Antrojo stiuarto pareigas. 1818–1820 m. ložei priklausė dainininkas, dirigentas, pedagogas bei kompozitorius Faustynas Žyliński (1769–1867), buvęs taip pat „Gerojo ganytojo“ garbės nariu (1821 m.).

Lietuvos vadovaujančios „Tobulos vienybės“ ložės Didžiuoju Meistru 1781 m. buvo kompozitorius, poetas, muzikas bei mecenatas Mykolas Kazimieras Oginskis (1728–1800). Jis ir Lietuvos-Lenkijos Didžiųjų Rytų Lietuvos provincijos vietininkas (1784). „Tobulai vienybei“ 1820 m. talkininkavo muzikuoti mėgęs bei muziką komponavęs Tomas Zanas (1796–1855), vėliau promasonišku Vilniaus jaunuomenės draugijų – filomatų, „Spindulingųjų“ („Promieniści“), filaretų – narys. Kompozitorius bei dramaturgas kunigaikštis Motiejus Radvila (1749–1801) 1781 m. buvo Vilniaus „Išminties šventovės“ Antruoju stiuartu²⁹.

Lietuvos masonų muzikos kultūros išimtis – Raseinių „Palemono“ ložė, kurioje paskutiniu metu oficialaus masonybės gyvavimo laikotarpiu muzikavo net šeši Harmonijos broliai: Peteris Himmelreichas (1819–1820), Józefas Gossackas (1819–1820), Karolis Gossackas (1817–1820), Józefas Fuchsas (1817–1820), Justynas Wyszyński

(1817–1820), Józefas Grafas (1819–1820), visi – Mokinio pakopos, ir muzikas Patarnautojas Feliksas Jakubowski (1818–1820)³⁰.

„Palemono“ muzikų sambūryje pirmavęs fleitininkas P. Himmelreichas, žymaus XVIII a. pabaigos Paryžiaus fleitininko bei kompozitoriaus Ludwigo Vogelio mokiny, koncertavo Vilniuje 1821 m. rudenį – griežė krištolo fleita. Spaudoje prisistatė kaip atvykęs į Vilnių nuolatos gyventi, egzaminuotas Vilniaus universitete ir siūlė muzikos teorijos (generalboso, kompozicijos) bei įvairių instrumentų praktikos pamokas³¹. Gyvendamas Vilniuje fleitininkas plėtė atlikėjišką repertuarą. Zavadskių knygyne pirko P. Baillot, F. A. Boieldieu (1775–1834), C. Czerny, J. Damse (1789–1852), J. Gelineko (1758–1825), K. Kurpinski (1785–1857), M. J. Leidesdorfo (1787–1840), F. Miładowskio (1819–1889) natas³².

Gardino „Žmonijos bičiulių“ ložei 1821 m. priklausė muzikas Kasparas Bistras (Kacper Bystry, Pameistrys, g. 1797). Minsko „Šiaurės fakelo“ 1818–1820 m. sąrašuose – muzikos mokytojas Augustinas Drozd (Meistras, t. p. Droste, Drozdt), muzikai atlikėjai Vincencas Szalkiewiczius (Pameistrys), Michałas Freydtas (Mokiny, t. p. Freit), Kazimierz Wierzbickis (Mokiny). Išskirtinas kunigaikščio Motiejaus Radvilos bei generolo Zawiszos kapelų kapelmeisteris Maciejus Strawińskis (Mokiny, m. po 1820), smuikininko Karolio Strawińskio (1800–1832?) tėvas³³.

Nesvyžiaus ložėje „Laimingas išsilaisvinimas“ 1818–1820 m. gyvavo keturi Harmonijos broliai: Józefas Lozińskis (Išrinktasis riteris, g. 1786), muzikos mokytojas bei atlikėjas multiinstrumentininkas Piotras Caraffa-Korbuttas (Išrinktasis riteris, m. 1858), atlikėjas Maciejus Zwierowiczius (Meistras) bei kunigaikščio Domininko Radvilos (1786–1813) Nesvyžiaus kapelos obojininkas (1780 m.) Janas Szuścickis (Meistras). Slucko ložės „Vladislovas Jogaila“ Harmonijos broliai 1819 m. – Kajetonas Hütthelis (t. p. Hütt) ir Józefas Bohdanowiczius. Garbės nariai – minėtieji P. Caraffa-Korbuttas, J. Lozińskis, M. Zwierowiczius³⁴.

Į Lietuvos masonų muzikos kultūros arealą įtrauktini ir Rytų Prūsijos ložių muzikavimo faktai. XX a. pradžioje ne viena Mažosios Lietuvos ložė jau šventė šimto arba pusantro šimto metų jubiliejų. XIX a. čia buvo išleista nemaža masonišku dainynų, atskirų dainų leidinių. Šia prasme visų pirma minėtinos šlovingos **Karaliaučiaus** ložės: 1760 m. įkurta šv. Jono „Trijų karūnų“ („Zu den drei Kronen“) ložė, 1746 m. suburtos „Trijų inkarų“ („Zu den drei Ankern“) paveldėtoja, bei 1832 m. įsteigta „Kaukolės“ ir „Fenikso“ ložių sąjunga („Zum Totenkopf und Phönix“; pirmoji atskirai gyvavo 1772–1832 m., antroji – 1775–1832 m.). Karaliaučiuje išleista keletas solidžių dainynų: iš lietuviškos muzikinės masonikos bene anksčiausias „Masoniškas dainynas...“ („Gesangbuch für Freymäurer zum Gebrauch der drei Kronenloge in Königsberg in Preussen“, 1787), tos pačios ložės „Rinktinė...“ („Auswahl von Gesängen für die Loge zu den drei Kronen in Königsberg...“ (1835) bei platesnis to paties pavadinimo 1856 m. leidimas), „Dainynas...“ („Liederbuch für die vereinigten St. Johannes logen zum Totenkopf und Phönix zu Königsberg in Preussen“, 1857) bei minėtų trijų žymiausių Karaliaučiaus ložių naudojimui skirta rinktinė („Auswahl von maurerischen Gesängen mit eingeprägten Melodien“, 1869).

Klaipėdoje tai žymioji „Memfio“ („Memphis“) šv. Jono ložė, įkurta 1776 m., bei „Irenės“ („Irene“) ložė (1789–1824), vėliau įsikūrusi Tilžėje. „Memfio“ ložės dainynas išleistas Leipzige („Sammlung maurerischer Lieder für die Loge Memphis zu Memel“, 1876). Paminėtinas ir ankstyvas „Įvadas...“ („Anhang zum Freymäurer-Gesangbücher für die Loge „Irene“ zu Memel“, Königsberg, 1800). 1824 m. **Tilžėje** įsteigta „Irenės“ ložė irgi buvo išsileidusi dainyną („Gesänge bei der Einweihung des neuen Gebäudes der Loge „Irene“ zu Tilsit am 16 Nov. 1860“, 1860). **Įsrutyje** 1785 m. susibūrusi „Prūsų erelio“ („Zum preussischen Adler“) ložė turėjo Staluponyse spausdintą dainyną („Liederbuch für die Loge zum preussischen Adler in Orient Insterburg“, m. n.). Karaliaučiuje bei Tilžėje taip pat išleista nemaža pavienių dainų spaudinių.

Suprantama, muzikavo ir mažiau žinomos bei chronologiškai vėliau gyvavusios ložės. Tarkime, **Gumbinėje** – simbolinė „Aukso lyra“ („Zur goldnen Leyer“, įkurta 1809 m.) bei šv. Andriejaus „Severa“ (1879). Karaliaučiuje – šv. Andriejaus „Aukso šviesulys“ („Zum goldnen Leuchter“, 1760), „Discreta“ (1809) bei vėlesnė simbolinė „Immanuel“ (1864). Tilžėje šv. Jono „Luizė atviraširdė“ („Louise zum aufrichtigen Herzen“, 1799–1836), „Frydrichas Vilhelmas ištikimasis“ („Friedrich Wilhelm zur Treue“, 1803–1836), šv. Andriejaus „Strenua“ (1877) ir kitos ložės³⁵.

Karaliaučiaus simbolinės „Trijų karūnų“ („Zu den drei Kronen“) ložės narys nuo 1806 m. buvo lietuvių tautinės muzikos puoselėtojas, lietuvybės gaivintojas Liudvikas Geminas Rėza (1776–1840), įšventinant – karo kapelionas³⁶. Ložės analuose pabrėžiama, jog L. Rėza yra gimęs „smėlio užpustytuose“ Karvaičiuose neturtingo lietuvių žvejo šeimoje, jog vėliau yra tapęs Karaliaučiaus universiteto profesoriumi ir yra „pasitarnavęs savo tautai“ liaudies dainų rinkiniu „Dainos...“ bei biblijos vertimu³⁷. L. Rėzos, kuriam masybė – „išminčių išmintis, menų menas, mokyklų mokykla“³⁸, religinės, dorinės, mokslinės bei estetiškos nuostatos akivaizdžiai artimos masybės dvasiai³⁹. 1816–1819 m. L. Rėza buvo ložės Prakalbininkas. Šitai savaime reiškė – didis iškalbos meistras. Net pusei amžiaus praėjus ložėje minimos L. Rėzos puoselėtos masybės reformavimo idėjos, dvasios būtį, kultūrinę veiklą kėlė aukščiau politinių masonijos siekių⁴⁰.

Mažosios Lietuvos ložėse veikė nemažai žymių muzikų bei muzikos kultūros veikėjų. Minėtai Karaliaučiaus „Trijų karūnų“ ložei įvairiais XIX a. tarpsniais priklausė: Darkiemyje gimęs dirigentas, vargonininkas, kompozitorius Konstanzas Bernekeris (1844–1906), žymi Karaliaučiaus koncertinio sąjūdžio figūra dainininkas Antonio Maria Gaetano Cartelieri (1746–1817), operos dainininkas Karlas Jacobas Fellneris (1845–1886), koncertinės scenos baritonas Franzas Gessneris (Gessele, 1873–1936), muzikologas Albertas Hahnas (1828–1880), klaipėdietis choro dainų autorius Eduardas Hermesas (1818–1905), kompozitorius ekspresionistas Siegfriedas Kallenbergas (1867–1944), tenoras, 1884–1888, 1890–1891 m. Metropolitan Opera trupės narys Otto Kemlitzas (1847–1899), solo šokėjas Friedrichas Karlas Kochas (1740–1794), bosas Bernhardas Köhleris (1847–1919), Piliavoje gimęs dirigentas, vargonininkas Heinrichas Laudienas (1829–1893), baritonas Hansas Mohwinkelis (1858–1913), operos solistas, vienas ankstyviausių baroko muzikos propaguotojų, J. S. Ba-

cho (1685–1750) kūrybos žinovas Johannas Theodoras Mosevius (1788–1858), Rygos konservatorijos direktorius, vargonininkas, dirigentas Augustas Pabstas (1811–1885), kompozitorius, dirigentas, muzikologas Carlos Heinrichas Sāmānas (1790–1860), dramaturgas Augustas Friedrichas von Kotzebue (1761–1819), taip pat Balėtuose gimęs žymusis aktorius Krausseneckas (Arthuras Mülleris, 1856–1941) ir daugelis kitų. Ložei priklausė Karaliaučiaus lietuvių bažnyčios vargonininkas Jacobas Ringeltaubė. Tarpukario metais Kauno Valstybės teatre kelis kartus gastroliaęs Drezdeno konservatorijos auklėtinis, dirigentas bei kompozitorius, savo kūriniuose Kuršių Nerijos vaizdus tapęs (Styginių kvarteto op. 16 II dalis Barkarolė „Litauen“, Dainos (op. 18) Neringos poeto Walterio Heymanno (1882–1915) tekstais) Paulis Scheinpflugas (1875–1937) taip pat buvo ložės narys. Kaip dirigentas P. Scheinpflugas tiek Karaliaučiuje, tiek gastroliniuose koncertuose plėtojo švietėjišką, kultūrinančią veiklą, į pristatomas programas įtraukdamas mažai žinomus didelės meninės vertės kūrinius. Dramaturgo, poeto, kompozitoriaus Karlo Alexandro Herklots'o (1756–1830) poetinių tekstų dėka „Trijų karūnų“ ložėje suskambo W. A. Mozarto (1756–1791) muzika („Willkommen, teure Brüder“)⁴¹.

Ne vien muzikai, tačiau ir Lietuvos muzikinio gyvenimo globėjai – mecenatai, organizatoriai – neretai buvo artimai susiję su masonybe. Grafas Józefas Hülsenas (t. p. Hylsen, Hülzen) (1736–1786) 1780 m. buvo Varšuvos ložės-motinos, iš dalies Lietuvos bei Lenkijos masonybės generatorės prancūziškos „Katerinos po Šiaurės žvaigžde“ („Katarzyna pod Gwiazdą Północną“, 1778–1821) Didysis Meistras, taip pat „Šv. Karolio kavalierius“. Lietuvos muzikos kultūrai svarbių didikų giminių atstovų – Sapiegu, Radvilų, Tiškevičių, Oginskių, Zabielių, Puzinų, Platerių, Górskių, Weyssenhoffų, Gelgaudų ir kitų – nemaža tarp XVIII–XIX a. Lietuvos masonų. Tyrinėtojai pastebi, jog ankstyvaisiais Lenkijos masonybės gyvavimo laikais ložėse vyravo itin kilmingi asmenys⁴². Tas pat pasakytina apie Lietuvos ložes – „Tobulą vienybę“ bei tris išeitines. Vėliau ložių sudėtis sparčiai demokratėjo. XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos ložėse stebėtina daug lietuviškos etimologijos pavardžių.

Išlikę masonų dokumentai atspindi gausią, išmone bei stilingumu pasižyminčią materialiąją XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos masonų kultūrą. Masonų reikmenų įvairovė primena tiek kulto įnagių, tiek teatro rekvizito sąrašus. Naudoti puošnūs, meniški daiktai, originalūs dailininkų dirbiniai – auksuotos masoniškos juvelyrinės puošmenos (skriestuvai, raktai, plunksnos, svarstyklės), stalo puošmenos (piramidės, palmės, šviestuvai), apeiginiai daiktai (biblijos, plaktukai, grandinės, lazdos, veidrodžiai, ginklai, kilimai, masoniška apranga, dangalai, kaukės, muliažiniai negyvėliai, griaučiai), paveikslai, skulptūros ir kita. „Uoliojo lietuvių“ interjerą puošė Jono Rustemo (1762–1835) tapybos darbai⁴³. Tarp masonų reikmenų pasitaiko ir muzikos instrumentų. 1819 m. „Uoliojo lietuvių“ ložėje saugoti violončelė ir smuikas, dovanoti brolio barono Rönne. Instrumentai buvo skolinti ložės muzikui Wincentui Borowskiui⁴⁴. Pa-

naikinus Vilniaus ložes (1822 m.) labdarai taip pat dovanotas kažin koks smuikas⁴⁵.

Muzikavimo nemini ankstyvą LDK laikų Vilniaus masonų veiklą atspindintys dokumentai. Jie santūrūs, mažakalbiai, manytina, jog ir XVIII a. paskutiniųjų dešimtmečių Lietuvos masonų papročiai yra buvę panašūs. Tačiau tuo metu dažniau skambėjo sakralinė muzika. Ypatingomis progomis pamaldų klausytasi Vilniaus Dominikonų bažnyčioje⁴⁶, nors vėliau, 1819 m., „Uolieji lietuviai“ pamaldas lankė Šv. Jonų bažnyčioje⁴⁷. Kartkartėmis į Lietuvos masoniškos muzikos kultūros arealą patenka ir kitų konfesijų muzikavimo epizodai. 1817 m. gruodžio 10–13 d., minėdami Tado Kosciuškos mirties metines, Vilniaus masonai gedulingas pamaldas užsakė paeiliui katalikų, evangelikų bažnyčiose bei Vilniaus sinagogoje⁴⁸, tuo pabrėždami masonišką konfesinio tolerantiškumo principą, kurio Lietuvos masonija, matyt, itin paisė.

Vilniaus masonų aplinką stipriai veikė vokiečių masonų tradicijos, tačiau dar daugiau reiškė prancūzų masonų išmintis. Konkrečios šio prioriteto apraiškos įamžintos dokumentuose. Masoniškas Vilniaus ložių bibliotekėles sudarė beveik išimtinai prancūziška literatūra. Tarp šių knygų pasitaikydavo masonų dainų rinkinių, tarkime, „Poilsavimo atmintinė“ („Code récréatif des franc-maçons. Poésies, Cantiques et Discours à leur usage...“, P., 1807)⁴⁹. Prancūzų masonybės tradicijos XVIII–XIX a. Vilniuje laikytos sektinu pavyzdžiu kitų šalių masonų ložėms⁵⁰. 1816 m. „Uoliojo lietuvių“ ložės protokoluose minima, jog tuometinis Katedros Meistras Mykolas Römeris (1778–1853) savo kalboje rėmėsi prancūzų masonybės teoretiko Michelio Bazot (Etienne-François, g. 1782) veikalu masonų etikos klausimais⁵¹. Prancūzų masoniškoji tradicija, lankstesnė, tolerantiškesnė nei vokiečių, itin akcentavo švietėjiškuosius momentus („à travers les ténèbres – vers la lumière“)⁵². Ji darė įtaką Lietuvos masonų ideologijai bei jos raiškos pavidalams ir, matyt, iš dalies lėmė Švietimo laikų Lietuvos ložių klestėjimą.

Muzikavimo tradicijos taip pat išduoda prancūzų įtaką. Prancūzų ložėse skamba arija, choro kupletinė daina, aidi instrumentinė muzika. Kiekvieną Vilniaus masonų posėdžių dalį taip pat lydėdavo choro daina, arija, ansamblis, instrumentinės muzikos epizodas. Masonų dainos prancūzų pavyzdžiu dažnai vadintos giesmėmis, himnais, kartu pabrėžiant jų ritualinę reikšmę⁵³. Muzika vadinta „Harmonija“. Šis žodis taip pat reiškė masonišką santarvę – taigi muzika tarsi buvo darnos, harmoningumo, pozityvumo sinonimas⁵⁴.

Kad Vilniaus ložėse skambėjo ne vien choro *a cappella* giesmės, patvirtina 1819 m. pavasarį ložių protokoluose dažnai minimas ketinimas įsigyti muzikos instrumentą – fortepijoną arba kokį nors gim-

ningą klavišinį instrumentą, mat jis būtinas „ritualo darbams“. Keturiolikos simbolinės Vilniaus ložės iš pirklio pasauliečio Karolio Schwartzo 1821 m. pirkto 120 sidabrinųjų rublių kainavusių fortepijoną⁵⁵. „Uolieji lietuviai“ dar 1820 m. įsigijo pantaleoną⁵⁶. Pasitaisydavo ir originalesnių muzikinių pomėgių – 1820 m. rugsėjo 13 d. „Uolieji lietuviai“ aukojo lėšas skambant muzikos instrumentų išradėjo K. Brunnerio originalios kūrybos instrumentui eolomelodikonui, kuriuo griežė brolis C. Eisrichas⁵⁷.

„Sokrato mokyklos“ brolijoje itin iškilmingai minėtos ložės įkūrimo metinės. Minėjimai peraugdavo į simboliškas masonybę šlovinusias šventes. 1818 m. gruodžio 21 d. ložės darbų protokolo įrašas byloja: „Harmonijos broliams sudainavus himną, Garbingasai Katedros Meistras savo kalboje [...] įtikinamai palygino tylus, labdaringus, dorus masonų darbus su Kūrėjo valia savo palaima visus gaivinančios gamtos veika“⁵⁸. Vėliau sekė „dainų ir deklamacijos pynė apie draugystę, pasitikėjimą, nuoširdumą, romumą, tvarką, vyriškumą, priedermę tęseti priesaką, labdaringumą“. Dainavusiems bei deklamavusiems dėkota trigubais masoniškais plojimais⁵⁹.

1820 m. gruodžio 23 d. „Sokrato mokyklos“ įkūrimo minėjimą paįvairina Pietro Bramatti giedama giesmė „Apie masonystę“. Harmonijos broliai – tuokart svečiai „Uolieji lietuviai“ A. Sokulskis, W. Borowski, Stanisławas Budny, Berlyno „Trijų žemės skritulių“ („Drei Kugeln der Welt“) narys C. Eisrichas ir Talino (Rewelio) buvusios „Izis“ (1773–1794) ložės narys Wilhelmas Piwko – griežė styginių ansambliu. BroLIAI dainavo bei pakaitomis deklamavo Ignacijaus Chodźkos (1794–1861) Katedros Meistrui Mykolui Dłuskiui (1760–1821) dedikuotą veikalą apie septynias pagrindines masonybės taisykles: patiklumą, nuoširdumą, romumą, klusnumą, vyriškumą, tyliumą ir geraširdiškumą. Vakarui baigiantis muzikavę broLIAI paskelbti ložės garbės nariais ir apdovantoti masoniškais žymenomis⁶⁰.

Nuo „Sokrato mokyklos“ muzikavimu neatsilikdavo ir „Uolieji lietuviai“. 1819 m. balandžio 23 d. iškilmingai paminėti pastaraisiais metais mirę ložės broLIAI. Prakalbininkas Antonis Malewskis primena: „Mirtis, toji kiekvieno baigtis, kraupi mirštančiajam, yra mažiau baisi masonui, o geriausias mūsų mirusių brolių paminėjimas bus griežtų Moralės taisyklių laikymasis [...]“⁶¹. Harmonijos broLIAI gieda gedulingas giesmes, Katedros Meistro pavaduotojas brolis Szymonas Żukowskis (1782–1834) deklamuoja eiles apie žmogaus gyvenimo efemeriškumą. Katedros Meistrui įrašant mirusių brolių vardus į garbės atmintinę „girdėti gedulinga harmonija“⁶². Broliška pynė (arba „grandinėle“, t. y. padėję ištiestą ranką kits kitam ant peties – *aut.*) susikibę broLIAI už mirusiųosius sukalba maldą, vėliau poromis eidami apie simbolinį karstą ir darydami gedulo ženklą pagerbia

brolių atminimą. Tuo metu girdima „graudi instrumentinė harmonija“⁶³.

Masonų „darbus“ paįvairindavo ir solo pasirodymai. „Uoliojo lietuvio“ 1816 m. veiklos protokoluose rašoma: „Pertraukos valandėlę brolis Tarquinio, vokalo muzikos meistras, pralinksmino sambūrį nepaprastai maloniu itališkos arijos atlikimu, o darbas pasibaigus visi broLIAI, susikibę įprasta Broliškos vienybės pynėle, broliui Prakalbininkui dainuojant solo, užtraukė dainą, kuriai atitinkamas eiles parinko brolis Borowski, o brolis Sokulskis sukūrė muziką ir akompanavo pantaleonu“⁶⁴. 1820 m. rugpjūčio 30 d. minint Katedros Meistro Sz. Żukowskio vardadienį, brolis P. Bramatti prancūzų kalba atliko „giesmę“ akompanuojant instrumentui. Brolis St. Budny dainavo savo autorystės kūrinius, deklamavo eiles⁶⁵.

Maža žinių išlikę apie Vilniaus moterų (adopcinių) ložės muzikavimą, tačiau žinoma, jog Vakarų Europoje buvo susiformavusios konkrečios adopcinų ložių muzikavimo tradicijos. Tarkime, vokiečių *Schwesternlieder*. 1939 m. sovietų konfiskuotas Vilniaus masonų iki tol saugotas Louis Guillemain'o dainynas „Recueil de couplets, romances, hymnes et cantiques maçonniques“ (P., 1786, antras leidimas) iš tikrųjų buvo adopcinėms ložėms skirtas leidinio natų priedas⁶⁶. Gali būti, jog juo naudojosi minėta Vilniaus moterų ložė „Tobula ištikimybė“.

Dokumentai liudija plačius tarptautinius Lietuvos masonų broliavimosi ryšius, aprėpusius ir muzikos sritį. Vilniaus „Gerojo ganytojo“ ložės garbės nariu Meistru 1821 m. išrinktas 1820–1821 m. Vilniuje gastroliavusio Klaipėdos Vokiečių teatro direktorius Gottliebas Johannas Heckertas, Tilžės „Luizės atvirširdės“ veikiantysis narys⁶⁷. Tarp Lietuvos masonikos likučių saugomas Vilniuje viešėjusio Paryžiaus muziko, „Nuoširdžios draugystės“ („La Sincère amitié“) ložės nario Meistro Jeano-Honoré Sigu 1810 m. masono pažymėjimas⁶⁸. Itin maloniai bendrauta su Vienos „Karūnuotosios vilties“ („Zur Gekrönten Hoffnung“) lože, kurios nariu 1785 m. buvo žymus masoniškos muzikos kūrėjas, Josepho Haydno (1732–1809) bendražygis Paulis Wranitzkis (1756–1808), tuo metu – kunigaikščių Esterházy samdinys⁶⁹.

Muzikavimą masonų puotose numatė net ložių įstatai. Buvo keletas privalomų pokylių: Joninės (žemesniosioms ložėms), Didžiojo Meistro bei Katedros meistro vardynos, ložės įkūrimo šventės ir pan. Masonai perspėjami, jog privalo linksmintis santūriai. „Visa, kas jautriai sielai patikti gali, taigi: gražbylystė, rimai, dainavimas, muzika, etc. tokiam renginiui turėtų tikti“⁷⁰.

Privalomus tostus lydėdavo griežtai situaciją atitinkančios dainos bei muzika. 1816 m. lapkričio 23 d. „Uoliojo lietuvio“ protokoluose minima, jog tostu pagerbiant imperatorių skambėjo choro daina forte-

pijonui pritariant⁷¹. Vėliau „kartotos tai progai parengtos giesmės. Apie tikruosius draugus. Apie linksnumą ir geraširdiškumą. Tačiau visų pirma skambėjo arija apie laimės nepastovumą, atliekama garbingojo brolio Pirmojo prižiūrėtojo, akompanuojant ispaniška gitara“⁷². Paskutinis tostas paprastai buvo keliamas už viso pasaulio masonus, po to broliai traukdavo dainą („himną“). Renkant aukas labdarai visuomet skambėdavo muzika – proginė masoniška daina arba instrumentinės muzikos fragmentas⁷³. Adopcinių ložių puotose vyravo šviesesnė, džiaugsmingesnė atmosfera. Čia būdavo šokama⁷⁴.

1821 m. rugpjūčio 15 d. „Uoliojo lietuvių“ ložės paskutiniojo posėdžio dalyviai, didžiai susikrimtę dėl ložės uždarymo, skambant A. Kamieńskiui muzikai, gieda niūrias giesmes bei himnus. Broliai liūdi⁷⁵.

Muzika, linksma ir gedulinga, skambėdavo ložių būstinėse. „Uoliojo lietuvių“ ložė ilgą laiką glaudėsi Rōmerių namuose Bokšto g. (dab. Nr. 10), kur pagal masonų ložės reikalavimus įrengta pusapvaliu galu stačiakampio formos patalpa. Organizacijos statuto reformos metais (1819 m.) masonų veiklai įsigytas namas Bernardinų skg. Nr. 8 (dab. Pilies g. Nr. 8, Lopacinskių-Olizarų rūmai), kurį 1828 m. perėmė spaustuvinkai Zavadskiai. Dar vienas galimas masonų muzikavimo adresas – Universiteto rūmai, buvę profesorių būstai vadinamame Počobuto (Observatorijos) kieme bei pastate Universiteto gatvėje. Profesoriaus Leono Borowskio (1784–1846) bute 1818 m. čia kurį laiką gyvavo „Reformuoto Uoliojo lietuvių“ ložė⁷⁶. Vilniaus masonų puotos dažniausiai vykdavo žymiuosiuose Müllerių namuose (dab. Vokiečių g. 26, Dominikonų g. 13), kur buvo patenkama iš anksto įsigijus mokamą bilietą. „Uolieji lietuviai“ puotaudavo Grybiškėse (Hrybiszki, dab. Ribiškės Vilniuje). VI. Drėma rašo: „XIX a. pradžioje apsukrus vertelga Oliveris perstatė čia stovėjusį dvarelį į priemiestinį restoraną, kuriame anuomet posėdžius šaukdavo masonų organizacija“⁷⁷. Minimas Paulius Oliviero, „Uoliojo lietuvių“ narys (nuo 1812 m.), 1821 m. tapęs „Gerojo ganytojo“ garbės nariu, taip pat vienas „Slavų erelio“ įkūrėjų. Puotauta ir Bitnerio restorane, privačiuose būstuose.

Jei iki valstybingumo žūties Lietuvos masonų gretoje buvo matyti intelektinių jėgų sanauka bei politinis įtakingumas, tai po valstybės padalijimo bei nesėkmingų bandymų atgaivinti valstybingumą masonija darėsi lojalesnė oficialiajai valdžiai. Muzikavimo tradicijos ilgainiui ėmė atspindėti prievartinio masoniškosios veiklos supolitavimo bei politinės ideologijos išgalėjimo Lietuvos kultūroje momentus. 1819 m. rugpjūčio 11 d. „Uolieji lietuviai“ iš Varšuvos „Vieningųjų brolių lenkų“ („Bracia Polacy zjednoczeni“) ložės atsiima penketą spausdintų kantatos egzempliorių, kuri giedama kabinant imperatoriaus atvaizdą Vilniaus ložėse⁷⁸. Tarp „Uoliojo lietuvių“ lo-

žės išlaidų pažymėta, jog 1817 m. parengta šimtas egzempliorių dainos imperatoriaus gimtadienio garbei, kurią Vilniaus masonams atsiuntė lenkų ložės⁷⁹. Tokias masonų lojalumo oficialiajai valdžiai apraiškas inicijavo Didieji Rytai – dviejų tautų masonų vadovybė, tuomet jau beviltiškai paveikta imperinės politikos įtakos.

Tik retkarčiais masonų papročiai susisiedavo su viešojo gyvenimo epizodais bei pasaulietinėmis muzikos kultūros formomis. Tarkime, 1792 m. rugpjūčio 26 d. Vilniaus universitete viešėjęs kunigaikštis Adamas Kazimierz Czarotorskis (1734–1823) padėjo Universiteto observatorijos priestato sienos kerčių akmenį, prie kurios pritvirtintas dar 1777 m. įsigytas Ramsdeno dienovidinis kvadrantas. Rektoriui Martynui Počobutui (1728–1810) akmenį pašventinus bei visiems išklausius proginio įrašo skaitymo, architektas masonas Martynas Knakfusas (1740–1821) simboliškai dovanuoja kunigaikščiui, be kita ko, Varšuvos „Trijų brolių“ („Trzech Braci“) ložės nariui, mūrininko prijuostę, mentelę, plaktuką. Visą ceremoniją lydėjo dviejų chorų (instrumentininkų grupių) muzikavimas⁸⁰.

Lietuvos masonai muzikavimui naudojo įvairius dainynus – vokiškus, lenkiškus, prancūziškus, sudarytus iš vietinių autorių dainų arba dovanotus užsienio masonų. 1819 m. balandžio 21 d. „Uoliojo lietuvių“ ložės masonų Garbingasai praneša, jog brolis Tadeusz Pisanko atsiuntė dešimt lenkų masonų dainų leidinio egzempliorių, kuriuos raginama pirkti⁸¹. Rengiantis puotai Müllerių namuose „Uolieji lietuviai“ nutaria įsigyti po masoniškų dainų knygą vokiečių kalba⁸². Buvo naudojami ne vien užsienyje leisti dainų rinkiniai, tačiau bandyta suinventorinti ir nuosavas. 1819 m. „Uolieji lietuviai“ prašomi siųsti dainas ir taip paremti Lomžos masono Jano Hausbrandto rengiamą „Masonų dainų rinktinę“ („Wybór śpiewów wolnomularskich“)⁸³.

Akivaizdu, jog vilniečiai buvo pasitelkę pakankamai gausią muzikos literatūrą. 1820 m. lapkričio 8 d. „Uoliųjų lietuvių“ vadovybei iš naujo perrinkus ložės tarnautojus Harmonijos meistrui patvirtintas A. Sokulskis, o natų saugotoju skiriamas aktorius Fr. Anczycas. Broliai stiuartai oficialiai įpareigoti sutvarkytas dainų bei instrumentinės muzikos natas įtraukti į ložės inventoriaus sąrašus⁸⁴.

Lietuvos bei Lenkijos ložių oficialaus gyvavimo pabaigoje masonų vyresnybė, bauginama atėjūnų valdžios, griežtino brolių veiklos taisykles. 1818 m. rugsėjo 21 d. bendruose ložių įstatuose leidybos klausimais vis dėlto sakoma, jog „dainos ir masoniškos prakalbos, jei jose nėra nieko, išduodančio masonybės taisykles, gali būti spausdinamos“⁸⁵, tačiau tam būtinas Katedros Meistro leidimas. Jis parenka spaustuvę įsitikinęs, jog leidėjas – brolis ir spausdindamas bus atsargus. Neatsitiktinai Zavadskių spaustuvė bu-

vo daugumos Lietuvos masonų muzikinio išprusimo šaltinis⁸⁶.

Masonų ritualo apeigose muzikai teikta išskirtinė reikšmė. Patys masonai gražbyliaudami įvairiai aiškina muzikos masonybėje paskirtį: „Ložė susideda iš trijų, penkių, septynių (simboliniai ritualo skaičiai – *aut.*), nes [...] gyvuoja septyni laisvieji mokslai: gramatika, mokanti rašybos, retorika, formuojanti iškalbą, logika, padedanti protauti, aritmetika, atskleidžianti skaičių galią, geometrija, padedanti matuoti erdves, muzika, mokanti pajusti tikrąją garsų vertę ir astronomija, aiškinanti dangaus kūnus“⁸⁷. Muzika lydi kiekvieną masoniškos praktikos žingsnį. „Vos peržengusį mūsų šventovės slenkstį prašalaitį išpėja giesmės garsai. Paslaptingi bei įkvėpiantys muzikos tonai lydi jo kelionę išbandymų keliu. Muzika sveikina tik ką išventintąjį su pirmaisiais masoniškos šviesos spinduliais. Muzika lieka jo gyvenimo ištikima palydovė iki paskutiniųjų apmirstančių Gedulingos ložės garsų, kai jo akims nušvinta Amžinųjų Rytų šviesa, o ausys išgirsta tyriausią sferų harmoniją“⁸⁸.

Šalia poezijos ir vaizduojamojo meno muzika laikoma vienu iš trijų pilorių, laikančių simbolinę Grožio koloną (Masonų Ložę tariamai remia trys simbolinės – Grožio, Išminties, Jėgos – kolonos). Muzikos poveikis net suabsoliutinamas, iškeliamas virš kitų poveikio formų, įtikinamai motyvuojant reiškinio kilmę. „Taigi muzika, atrodo, yra tobulesnė kalba, kuria mes galbūt kadaise, prieš milijonus metų, vienas kitam bylojome ir kurios miglotas suvokimas vis dar gaivina mūsų sielas, tarsi širdžių kalba, tikroji masonybės kalba“⁸⁹.

Masonų muzikos meno vertinimas iš dalies atspindėjo istorinę pasaulietinės muzikos estetinių sampratų kaitą. Ilgainiui instrumentinė muzika ima viršų. „Ne, muzika negali meluoti, ji byloja, ji reiškia ir ši jos būdingiausia savybė daugeliu atvejų daro ją tinkamą Tarnystei. Muzika gali būti rimta arba smagi, giliai apgalvota arba pokštaujanti, gali teikti tvirtybės arba maloninti, tačiau ji yra vien muzika. Dar kartą pabrėžiu – tik grynoji, absoliuti muzika, kuri nėra nei poezijos, nei vaizdavimo talkininkė, pasižymi minėtu ypatumu“⁹⁰, – XIX a. pabaigoje rašė Hugo Riemannas.

Kartkartėmis muzika masonų ložėse tapdavo įmantresnių meninės visumos formų sudėtine dalimi. Masoniškas išventinimo ritualas, ypač muzika perpinti jo epizodai, buvo meno kūrinių garso, kalbos, judesio, tylos visuma. Čia persipindavo dramos teatro, literatūros, baleto, pantomimos gijos. Ritualo forma akivaizdžiai praaugdavo turinį, virsdama savaimine, bemaž menine vertybe. Neabejotinai vyravo meniškumas. Masono siela, panirusi į patamsingą, iracionalų, vien simboliais aiškinamą pasaulį, rado pašmonės bylą atitinkančią manieringą, kanonizuotą raišką.

Ar masonybė yra draugijos veikla, ar menas – šis klausimas keltas nuo ankstyvų reiškinio tyrinėjimo laikų. M. Bazot teigia: „Masonystė yra menas, nes jos istorinės šaknys bei simboliai kyla iš Jeruzalės šventyklos kūrimo. Šis menas karališkas, nes Salomonas vadovavo darbams ir darbininkams (buvo vyriausiasis darbininkas). Nes masonai – kunigaikščiai, karaliai – čia tėra paprasti darbininkai“⁹¹. Tad masonybė – Karališkasis menas, „*un Art royal*“, „*die Königlich-Kunst*“. Neatsitiktinai masoniškų simbolių terminijoje susilieja keli menai, viena meno rūšis keičia kitą. Muzikuoti reiškė „piešti“, prakalba, poema arba eilės masonų išminties tematika buvo „architektūros statinys“. Meno šakų tapatinimas siekė masoniškos konspiracijos, tačiau jo ištakos vis dėlto gilesnės.

Labai akivaizdus nuolatinis masoniškos minties svyravimas tarp racionalumo bei iracionalumo sferų. Tolydžio akcentuojamos proto galių suformuotos vertybės, iškyla racionalumo, sąmoningumo, budrumo kultas. Tačiau kartkartėmis panyrama į paslaptišką žmogaus prigimties gelmes. „Nosce te ipsum“, „Ich will dir grosse und gewaltige Dinge zeigen“ ir pan.⁹² Nors masonų simboliai dažnai buvo aiškinami pačių juos sukūrusių, o ritualą net privalomai papildydavo „racionalus aiškinimas“, apeigose daug improvizacijos, žaismo. Leidžiama pasireikšti emocinio pakilimo, kūrybinio nusiteikimo būsenoms, fantazijos pliūpsniui. Broliai aršiai diskutuoja masonų etikos temomis, įkvėptai apologizuoja masonų priesakus, melodeklamuoja, gieda himnus, įmantriai žingsniuoja – išsakomų minčių reikšmę pabrėžia vaidybos elementai.

Rituale panaudota neįtikėtina garsų šviesokaitos įvairovė. Nuo pašnibždomis tariamų šventųjų žodžių bei slapta įtaigiai skiemenuojamų paslapčių iki ekstaziškų šūksnių (aukštesniųjų pakopų ložių ritualinių sušukimų), nuo vėjo šuorus arba liepsnos šlamesį imituojančių garsų iki griausmingo pragariško triukšmo, šaižaus ginklų džeržgesio. Atskira tema – simbolinės garso niuansų, tylos tarpsnių prasmės. Plakuko bilsniai šv. Jono ložių apeigose galėjo reikšti nenuilstamai dorybės priesakus vykdančios masono širdies plakimą, amžinybės simbolio karsto vinies kalimą, rimties bei susikaupimo įsaką, taip pat galėjo simbolizuoti Evangelijos žodžius: „Prašykite, ir gausite. Ieškokite, ir rasite. Belskite, ir jums bus atidaryta“⁹³. Varpelio skimbčiojimais Išrinktųjų riterių ložės apeigose priminė nežemiško, tobulo masoniško pasaulio gyvavimą. Grandinių žvangesys, skląsčių trinksėjimas, plėšomo popieriaus dryksniai, skardos barškinimas, trypimas išventinimo rituale simbolizavo chaoso šėlsmą, kurį peržengus pasiekiami sielos skaidra, masonui būtinas romumas⁹⁴.

Ypatinga masoniška eigastis, kiekvienos pakopos – skirtinga, siejo masoniškąjį ritualą su baleto menu.

Kojos imituodavo kampaunį arba skriestuvą, buvo žingsniuojama pritraukiant statmeną kairę pėdą prie dešinės, žengiami trys žingsniai į dešinę, trys – į kairę, aukštai iškelta dešinė koja žengiamas milžiniškas žingsnis tarsi peržengiant asloje tįsantį negyvelį, po to kairė koja grakščiai sukryžiuojama už dešinės ir *vice versa*. Buvo žingsniuojama įsijautus, paisant erdvės parametru, tarsi regint save scenoje iš šalies. Baletą, pantomimą, dramos teatro plastiką primena ir slapti masoniški ženklai bei prisilietimai – išmoninga rankų kalba, vėlgi visose pakopose bei ritualo situacijose skirtinga⁹⁵.

Neatskiriama muzikiniai bei vaidybiniai masoniško ritualo momentai. „Uoliesiems lietuviams“ 1820 m. vasario 24 d. pagerbiant buvusį Katedros Meistrą M. Römerį, jis įvedamas į ložę žvangant kardams, kaukšint plaktukėliams, Harmonijos broliams giedant himną Didžiajam Pasaulio Architektui⁹⁶. Katedros meistro Sz. Żukowskio vardynos minimos taip pat iškilmingai, varduvinkui nutiestas žvangančių ginklų sankryžos tunelis⁹⁷.

Vakarų Europos masonai puoselėjo bemaž kiekvieną masoniško ritualo momentą atitinkančias dainas: ložės atidarymo, uždarymo, ypatingų progų, tipišku švenčių (Joninių, Andriejinių), Meistro, Mokiinių, Pameistrių, Škotų kapitulos, Lankančiųjų brolių, Seserų ir panašaus turinio. Dauguma žinomų pavyzdžių – didaktinės, švietėjiškos, filosofinės išsarmės. Tačiau tik kai kurių masoniškų dainų muzika buvo originalios autorystės. Dažniausiai tai jau naudoti populiarūs muzikos kūriniai, vodevilių bei operečių numeriai, proginės dainos, šokiai. Buvo galima išgirsti masonus giedant valstybių bei proginius himnus („Meister, Meister, über alles...“, „Gaudeamus igitur, Latomi dum sumus...“)⁹⁸ ir kitas visuotinai žinomas melodijas. Neretai muzikos autoriai nebuvo žinomi. Dauguma XVIII–XIX a. vakarietišku masonų dainynų – specifiniai tekstai, pritaikyti anksčiau parašyti muzikai. Tad masonų dainų muzikos ir teksto ryšiai ne visuomet tamprūs.

XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos masonų daina budėjo visų pirma Švietimo idealų sargyboje. Parama skurstantiems, neišmanantiems, kova su fanatiškumu bei prietarais, gėrio pergalė prieš blogį, asmenybės ugdymo uždaviniai – nuolatinės šv. Jono masonų poezijos, dainų, prakalbų temos. Intensyviai puoselėti ir aukštesniųjų pakopų siekiai – proto ugdymas, minties žaismas, tačiau XVIII–XIX a. Lietuvos masonijai būdingesni konkretūs veiksmai. 1818 m. gydytojo Jokūbo Šimkevičiaus (1775–1818) masonybės reforma („Reformuotasis Uolusis lietuvis“), reikalavusi pertvarkyti ložes jas paverčiant labdaros bei švietimo draugijomis, remiančiomis amatus, meną, mokslo išradimus, siūliusi atsakyti sudėtingo ritualo, mokesčių rinkliavos, dar labiau sutvirtino šį nu-siteikimą⁹⁹. Demokratiškas dainų turinys bei pats šio

masonų nepaprastai mėgto žanro pobūdis bylojo apie bendrosios Lietuvos muzikos kultūros ankstyvo demokratėjimo tendenciją. Taigi masoniškoji muzikos kultūra tapo reikšminga didikiškosios ir demokratiškosios muzikos kultūros tarpine jungtimi. Vien masonų muzikos kultūros uždarymas sulaiko nuo visapusiškesnio istorinio jos vaidmens įvertinimo bei esmingesnio integravimo į muzikos istorijos visumą.

Masonų muzikavimo tradicijas iš dalies tęsė filomatų (1817–1823), filaretų (1820–1823), „Spindulingųjų“ („Promieniści“, 1820) bei kitos promasoniškos XIX a. pradžios Vilniaus akademinio jaunimo organizacijos. Artimą XIX a. pradžios Lietuvos masonybės bei Vilniaus studentijos idėjinių nuostatų sąveiką išduoda minėta A. Sokulskio daina T. Zano bei jo žmonos sudarytame „Filaretų dainyne“ („Piosniki zebrane i ułożone w Kochacznynie przez Brygdę ze Świętorzeckich Zanowę 1855 roku“)¹⁰⁰. Visgi po 1822 m. ypatinga, originali švietėjiško pobūdžio Lietuvos masonų muzikos kultūra palengva nugrimzdo į praeitį.

XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos masonų muzikos kultūra, reikšminga bendrosios muzikos kultūros sudėtinė dalis, dažniau išpažino simbolinės masonybės idėjas, tad buvo susijusi su švietėjiškumo sklaida. Bendraeuropietiško pobūdžio Lietuvos masonų muzikavimas patyrė stiprią vokiečių bei prancūzų masonų muzikos kultūros įtaką, plėtojo demokratiškąją muzikos kultūrą.. Istoriniu požiūriu ji ypač sureikšmina L. Rėzos, J. D. Hollando švietėjiški siekiai. Tikrasis masonybės poveikis Lietuvos muzikos kultūros raidai dar nėra atskleistas.

Gauta
2001 05 25

Nuorodos

- 1 Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – *VUB RS*), f. 4, b. A 457, p. 19.
- 2 Ten pat, b. A 748, p. 4.
- 3 Ten pat, p. 3.
- 4 *La Grande Encyclopédie*, t. XVII, Paris, 1885–1892, p. 763–769.
- 5 Wł. Jankowski, *W loży masonskiej*, Lwów–Złoczów, 1909, p. 4.
- 6 M. Bazot, *Manuel du Franc-Maçon* [...], Paris, 1817, p. 12.
- 7 Lietuvos Mokslų Akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – *LMA CB RS*), F12–607, p. 3. M. Römeris, *Masonai*, 1924 (rankraštis).
- 8 W. Bronicz, *O celach i metodach masonerji*, Warszawa, 1926, p. 12 ir kt.
- 9 St. Małachowski-Łempicki, Mickiewicz a wolnomularstwo, *Ruch Literacki*, 1930, Nr. 7, p. 207.
- 10 *Encyclopédie des gens du monde* [...], t. 11, Paris, 1839, p. 573.
- 11 *LMA CB RS*, F12–607, p. 3.

- ¹² Kompozitoriai F. Abtas (1819–1885), J.-L. Adamas (1758–1848), C. Ph. E. Bachas (? – nėra iki galo įrodyta) (1714–1788), J. Baeris (Beer, 1744–1812), L. van Beethovenas (?) (1770–1827), J. Benda (1722–1795), H. Berliozas (?) (1803–1869), H. Bishopas (?) (1786–1855), F.-A. Boieldieu (1775–1834), A. Boito (1842–1918), W. Boyce (1711–1779), I. Brüllis (1846–1907), O. Bullis (Bornemann, 1810–1880), L. Cherubinis (1760–1842), L.-N. Clérambault (1676–1749), F. Couperinas (?) (1668–1733), W. H. Cummingsas (1831–1915), L. Damroschas (1832–1885), M. Delannoy (1898–1962), L. Delibes (1836–1891), J. Elsneris (1769–1854), Ch. W. Gluckas (1714–1787), F.-J. Gossecas (?) (1734–1829), A.-E.-M. Grétry (?) (1741–1813), F. J. Haydnas (1732–1809), J. N. Hummelis (1777–1837), L. A. Koželuhas (1747–1818), J.-F. Lesueuras (?) (1760–1837), P. J. Lindpaintneris (1791–1856), F. Lisztas (1811–1886), C. Loewe (1796–1869), G. A. Lortzingas (1801–1851), J.-P.-E. Martini (Schwartzendorf, 1741–1816), É. N. Méhulis (1763–1817), F. Mendelssohnas-Bartholdy (?) (1809–1847), G. Meyerbeeris (1791–1864), L. Mozartas (1719–1787), W. A. Mozartas (1756–1791), O. Nedbalas (1874–1930), Ch. G. Neeffe (1748–1798), F. A. Philidoras (Danican, 1726–1795), N. Puccini (1728–1800), W. Pijperis (1894–1947), G. Puccini (?) (1858–1924), J.-Ph. Rameau (1683–1764), R. de L'Isle'is (1760–1836), A. M. G. Sacchini (1730–1786), A. Salieri (?) (1750–1825), E. Satie (1866–1925), F. P. Schubertas (1797–1828), J. A. Schulzas (1747–1800), J. Sibelius (1865–1957), J. Ph. Sousa (1854–1932), G. L. Spontini (1774–1851), A. S. Sullivanas (1842–1900), R. Wagneris (?) (1813–1883), P. Wrانيتzky (1756–1808), A. Zemlinsky (1871–1942), smuikininkai F. S. Geminiani (1687–1762), R. Kreutzeris (1766–1831), H. Vieuxtemps (1820–1881), G. B. Viotti (1755–1824), pianistai H. Ch. Litoffas (1818–1891), I. J. Pleyelis (1757–1831), obojininkas G. Vogtas (1781–1870), dirigentas S. Koussewitzky (1874–1951), vokalo meistras F. Blanginis (1781–1841), Crescentini (Giro-lamo, 1762–1846), muzikologai P.-A. Bemetzriederis (1739–1817), P. Nettlis (1889–1972), H. Riemannas (1849–1919) buvo masonai. Brolijai priklausė taip pat daug kitų itin žymių, tačiau Lietuvoje rečiau minimų kompozitorių, atlikėjų, muzikologų. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, t. 4, Kassel und Basel, 1955. Ten pat, t. 3, Kassel–Weimar, 1995. R. Cotte, *La musique maçonnique*, Paris, 1987. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, t. 11, London, 1993. Ten pat, t. 16, London, 2001.
- ¹³ *VUB RS*, f. 4, b. A 485, p. 40.
- ¹⁴ Ten pat, b. A 466, p. 7.
- ¹⁵ Ten pat, b. A 456–A748. St. Małachowski-Łempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738–1821*, Kraków, 1929 ir kt.
- ¹⁶ J. Goloś, Antoni Sokulski, *Ruch Muzyczny*, 1966, Nr. 17, p. 7. Wspomnienia o Antonim Sokulskim, *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe*, t. 23, 1842, p. 208–210.
- ¹⁷ Kilka wspomnień z czasów b. Wszechnicy Wileńskiej, *Ruch Muzyczny*, 1859, Nr. 5, p. 38.
- ¹⁸ Lietuvos Valstybės istorijos archyvas (toliau – *LVIA*), f. 1135, ap. 7, b. 77, p. 26.
- ¹⁹ Wieści muzykalne z gubernii augustowskiej, *Ruch Muzyczny*, 1857, Nr. 30, p. 236.
- ²⁰ *Kuryer Litewski*, 1817 04 27, priedas ir kt.
- ²¹ *VUB RS*, f. 4, b. A 468, p. 242.
- ²² St. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno, 1930, p. 33.
- ²³ *Kuryer Litewski*, 1810 02 12, priedas; 1816 04 12 ir kt.
- ²⁴ *VUB RS*, f. 4, b. A 456–A 748.
- ²⁵ Ten pat, f. 1, b. F490, p. 6, 11; f. 4, b. A473, p. 4; b. A466, p. 22 ir kt.
- ²⁶ St. Małachowski-Łempicki, Sądy w polskich łóżach masonskich, *Przegląd powszechny*, t. 176, 1927, p. 216.
- ²⁷ Tarpukario metais spėta, jog 1939 m. iš Lietuvos „evakuotos“ masonikos rinkiniuose yra buvusios rankraštinės „Gerojo ganytojo“ ložei priklausiusios J. D. Hollando autorystės natos (kantata balsams pritariant instrumentams), tačiau vien pats kompozitoriaus priklausymo ložei faktas šios autorystės nepatvirtina. *LMA CB RS*, F75–82, p. 20.
- ²⁸ *Kuryer Litewski*, 1820 05 05.
- ²⁹ *VUB RS*, f. 4, b. A456, p. 6, 9 ir kt.
- ³⁰ Ten pat, f. 1, b. F490, p. 7.
- ³¹ *Kuryer Litewski*, 1821 10 05, priedas; 1821 12 07, priedas.
- ³² *LVIA*, f. 1135, ap. 7, b. 77, p. 29.
- ³³ Karol Strawiński, *Ruch Muzyczny*, 1861, Nr. 49, p. 787–789.
- ³⁴ *VUB RS*, f. 4, b. A456–748; St. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo polskie a muzyka*, Warszawa, 1926.
- ³⁵ *Bibliographie der Freimaurerischen literatur, herausgegeben im Auftrage des vereins deutscher Freimaurer von August Wolfstieg*, B. 1, 2, Leipzig, 1923.
- ³⁶ *VUB RS*, f. 72, b. 894, p. 18.
- ³⁷ *Geschichte der Johannisloge zu den drei Kronen [...] von Richard Fischer*, Königsberg i. Pr., 1910, p. 238.
- ³⁸ Ten pat, p. 243.
- ³⁹ L. Rėza, *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio*, V., 2000, p. 30–45 ir kt.
- ⁴⁰ *Geschichte der Johannisloge...*, p. 260–261.
- ⁴¹ *Altpreussische Biographie [...] von Christian Krollmann*, Bd. 1–4, Marburg, 1974–1989 ir kt.
- ⁴² St. Małachowski-Łempicki, Wojciech Bogusławski wolnomularzem, *Ruch Literacki*, 1929, Nr. 3, p. 69.
- ⁴³ *VUB RS*, f. 4, b. A468, p. 235.
- ⁴⁴ Ten pat, b. A744, p. 74.
- ⁴⁵ St. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo...*, p. 147.
- ⁴⁶ *VUB RS*, f. 4, b. A470, p. 35, 36.
- ⁴⁷ Ten pat, b. A468, p. 63.
- ⁴⁸ L. Hass, *Wolnomularstwo w Europie Śródkowo-Wschodniej w XVIII i XIX wieku*, Wrocław, 1982, p. 280.
- ⁴⁹ *VUB RS*, f. 4, b. A744, p. 20.
- ⁵⁰ Ten pat, b. A460, p. 16.
- ⁵¹ Ten pat, b. A746, p. 19.
- ⁵² *LMA CB RS*, F12–607, p. 2.
- ⁵³ M. Bazot, *Manuel...*, p. 136.
- ⁵⁴ Ten pat, p. 145.
- ⁵⁵ *VUB RS*, f. 4, b. A457, p. 26; b. A459, p. 50; b. A469, p. 58.
- ⁵⁶ Ten pat, b. A468, p. 143.
- ⁵⁷ Ten pat, P. 178. Vilniečių svečias – Varšuvos universiteto konservatorius Karolis Fidelis Brunneris, mėgęs išradinėti naujus muzikos instrumentus, – choralioną

- (melodikoną), tritonioną, *celum trombonium* bei minėtą eolomelodikoną. Išrastais instrumentais griežė taip pat viešuose koncertuose.
- ⁵⁸ Ten pat, b. A469, p. 8, 9.
- ⁵⁹ Ten pat.
- ⁶⁰ Ten pat, b. A471, p. 15, 16.
- ⁶¹ Ten pat, b. A468, p. 66.
- ⁶² Ten pat, p. 67.
- ⁶³ Ten pat.
- ⁶⁴ Ten pat, b. A747, p. 25.
- ⁶⁵ Ten pat, b. A468, p. 171.
- ⁶⁶ *LMA CB RS*, F75–83, p. 67.
- ⁶⁷ *VUB RS*, f. 4, b. A471, p. 21.
- ⁶⁸ *LMA CB RS*, B1–377, p. 1.
- ⁶⁹ *VUB RS*, f. 4, b. A456, p. 10.
- ⁷⁰ Ten pat, b. A485, p. 38.
- ⁷¹ Ten pat, b. A746, p. 35.
- ⁷² Ten pat, p. 36.
- ⁷³ Ten pat, p. 38.
- ⁷⁴ M. Bazot, *Manuel...*, p. 299.
- ⁷⁵ *VUB RS*, f. 4, b. A468, p. 248–250.
- ⁷⁶ Ten pat, b. A744, p. 18. St. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo...*, p. 60. St. Małachowski-Łempicki, *Wyzkaz...*, p. 44.
- ⁷⁷ V. Drėma, *Dinges Vilnius*, V., 1991, p. 366.
- ⁷⁸ *VUB RS*, f. 4, b. A468, p. 80.
- ⁷⁹ Ten pat, b. A744, p. 45.
- ⁸⁰ *Gazety Wileńskie*, 1782 08 31, p. 1.
- ⁸¹ *VUB RS*, f. 4, b. A468, p. 62, 63.
- ⁸² Ten pat, p. 184. Veikiausiai tai vėliau Vilniaus masonikos rinkiniuose išlikęs, tačiau 1939 m. konfiskuotas Friedricho Maurerio „İssamus dainynas...“ („Vollständiges Gesangbuch für Freimaurer...“, Berlin, 1806, trečiasis leidimas). *LMA CB RS*, F75–83, p. 67.
- ⁸³ *VUB RS*, f. 4, b. A457, p. 6.
- ⁸⁴ Ten pat, b. A468, p. 195, 202, 206.
- ⁸⁵ Ten pat, b. A460, p. 38.
- ⁸⁶ Ne vien Vilniaus, tačiau ir viso LDK regiono masonai įsigydavo natų „Zum Guten Hirten“ nario J. Zavadskio knygyne. 1821 m. vasario 8 d. iš Slucko rašė Nesvyžiaus ložės „Laimingas išsilaisvinimas“ narys muzikas P. Caraffa-Korbutas ir prašė natų katalogų vokiečių kalba, natų gitarai ir fortepijonui. *LVA*, f. 1135, ap. 7, b. 484, p. 16 ir kt.
- ⁸⁷ M. Bazot, *Manuel...*, p. 225.
- ⁸⁸ E. Pfeilschmitt, Die Musik im Dienste der Freimaurerei, *Concordia*, 1922, Nr. 13, p. 142.
- ⁸⁹ Ten pat, p. 149, 150.
- ⁹⁰ H. Riemann, Warum ist die Musik eine so hoch geschätzte Gehilfin der Königlichen Kunst?, *Latomia*, 1897, No. 26, p. 212.
- ⁹¹ M. Bazot, *Manuel...*, p. 225.
- ⁹² *VUB RS*, F1–599, p. 1–13 ir kt. Cit.: M. Tullius Cicero (106–43) („Pažink save“), Jerem, 33,3 („Pasakysiu tau nuostabių dalykų, paslapčių, kurių nežinojai“).
- ⁹³ Mt 7,7. Meistrų plaktukėliai, gaminami iš buksmedžio, kartkartėmis iš dramblio kaulo, pasižymėjo savotišku skambesiu ir reiškė ložės meistro galybę.
- ⁹⁴ *Céremones et coutumes religieuses* [...], t. 10, Paris, 1808–1810, p. 405–406.
- ⁹⁵ *Frank-massonia męzczyzn i kobiet symboliczna* [...], Paris, 1809, p. 145–257.
- ⁹⁶ *VUB RS*, f. 4, b. A468, p. 138.
- ⁹⁷ Ten pat, p. 170. Garsiniai bei ritiniai sonorinės ritualo sandaros elementai ne kartą įvairiai panaudoti masoniškos tematikos kompozitorių masonų kūriniuose. Žymiausias tokių kūrinių – W. A. Mozarto „Zauberflöte“ (1791).
- ⁹⁸ Cituojami masoniškų dainų tekstai. A. Wolfstieg, *Bibliographie...*, t. 2, p. 742–869 ir kt.
- ⁹⁹ St. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo...*, p. 26, 27.
- ¹⁰⁰ *LMA CB RS*, F151–1109, p. 9, 10.

Laima Kiauleikytė

THE LATE 18TH – EARLY 19TH-CENTURY MUSICAL CULTURE OF THE LITHUANIAN MASONRY

S u m m a r y

The article discusses the music-making practice in the circles of Lithuanian freemasons, describes the local features of masonic musical culture, estimates the impact of the masonry on the general context of musical culture, and stresses the significance of music within the masonic initiation rites. One must conclude that the musical activities of Lithuanian masons were strongly influenced by the musical traditions of German and French masons and thus conformed to the Western standards of masonic musical culture. On the other hand, it was their democratization that incited the early tendency towards democratization of Lithuanian musical culture. The emphasis on enlightenment, prevalent in the social ideology of the time, is admitted to be one of the most distinctive characteristics of Lithuanian masonic musical culture. In the process of this research, historical survey was the main focus of author's attention.